

EDUKACYJNA I KULTURALNA DZIAŁALNOŚĆ ŚWIETLIC W WOJEWÓDZTWIE POLESKIM W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

Smolarczyk Andrzej

Politechnika Białostocka, Białystok, Polska

W okresie II Rzeczypospolitej świetlice stały się dominującą pod względem popularności, powszechności i atrakcyjności formą oświaty pozaszkolnej [8, s. 129]. Również świetlicom działającym w województwie poleskim władze państwowe przyznawały doniosłą i wszechstronną wartość. *Świetlica na tutejszym terenie ma ze względów wychowawczych i politycznych o wiele szersze znaczenie niż kursy. Odpowiedni kierownik świetlicy ma łatwą możliwość szerokiego oddziaływania na nastroje społeczne, co w obecnych, niewesołych czasach winno mieć jak najszersze zastosowanie* [6, k. 11]. Młodzież poleska była pozbawiona możliwości znalezienia pracy, pozostawała poza dostępem do dóbr kultury, łatwo ulegała wpływowi agitacji komunistycznej. Świetlice poprzez swą atrakcyjność miały zapewnić młodym ludziom na Polesiu interesującą propozycję spędzenia wolnego czasu, wyrwać ją z szarości i marazmu codziennej egzystencji. Świetlice miały stać się przeciwwagą dla uczestnictwa młodzieży w partii komunistycznej, jako czynnik atrakcyjniejszy.

Świetlice na Polesiu stawały się odpowiednikami miejskich kasyn i klubów. Miały dawać godziwą rozrywkę, zaspokajając ciekawość i nauczyć wielu rzeczy bez większego wysiłku ze strony ludności miejscowej. *W zamysle władz państwowych świetlica była również przeciwwagą cichych, konspiracyjnych zebrań organizowanych przez naganiaczy i agitatorów państwu wrogich. Nie trudno stwierdzić, że forma ta posiada na tutejszym terenie pierwszorzędne znaczenie* [7, s. 352].

Od 1928 r., gdy obóz sanacyjny okrzyknął i zaczął wprowadzać w życie ideały wychowania państwowego, w całym kraju rozpoczęła się intensywne rozbudowa świetlic. Od tego czasu niemal każda organizacja społeczna czy stowarzyszenie prowadziły własne świetlice. Szczyt popularności tej formy oświaty pozaszkolnej przypadła na lata trzydzieste. Propaganda państwowa szeroko rozpowszechniła akcję świetlicową. Po 1932 r. rozbudowa świetlic nabrała charakteru masowego. Świetlice organizowano w najmniejszych nawet ośrodkach wiejskich. Władze doszły do przekonania, że placówki te wyjątkowo skutecznie spełniają swą rolę w propagowaniu wychowania państwowego. Uznano świetlice za fundament wszelkiej pracy społeczno-oświatowej z powodu ich atrakcyjności i uniwersalności działania zarówno z młodzieżą jak i dorosłymi [2, s. 16].

W latach dwudziestych świetlice pełniły głównie zadania oświatowe. Nadrzędnym celem ich działalności było wypełnianie luk edukacyjnych po niewydolnym systemie szkolnictwa powszechnego. W działalności świetlicowej koncentrowano się więc przede wszystkim na pracach podnoszących poziom wiedzy ogólnej. Upowszechniano czytelnictwo, organizowano kursy, odczyty, wykłady, pogadanki, tworzone zespoły samokształceniowe [4, s. 24].

Po przejęciu władzy przez obóz sanacyjny poszerzono znacznie działalność świetlic o pracę wychowawczą i kulturalną. Wychowanie patriotyczno-obywatelskie stało się priorytetem działalności świetlicowej. Traktowano działalność świetlicową jako „najbardziej wychowawczą formę pracy nad młodzieżą” [1, s. 213]. Wychowanie patriotyczno-obywatelskie realizowano poprzez zmasowaną akcję propagandową, mającą na celu kształtowanie postaw pro państwowych, wyrabianie poczucia obowiązku i karności, promowanie etosu wojska i odpowiedzialności z losy rodziny. Cechą pracy świetlicowej była jej różnorodność. Najważniejszymi formami propagowania wychowania państwowego były więc: zabawa, sport, chóry, orkiestry, zespoły śpiewacze, wspólne czytanie książek, zajęcia artystyczne, robotki ręczne, kółka prac amatorskich, kółka dyskusyjne, kółka samokształceniowe, wycieczki, kolonie letnie, itp [3, s. 76]

Od roku szkolnego 1929/1930 w niektórych powiatach województwa poleskiego rozpoczęto organizowanie w świetlicach kursów robót kobiecych. Miało to dla akcji oświaty pozaszkolnej ogromne znaczenie propagandowe. W społecznościach tradycyjnych rola kobiety była marginalizowana w każdej przestrzeni aktywności społecznej. Zorganizowane w świetlicach sekcje robót kobiecych wciągały do prac kulturalno-oświatowych znaczną część populacji poleskiej, przyczyniając się do zmiany zastanej tu anachronicznej struktury społecznej [7, s. 352]. Roboty kobiece były też uwzględniane w programach zajęć świetlicowych w powiecie kosowskim. Wynikało to głównie z nikłej frekwencji kobiet na kursach wieczorowych. Zajęcia z kobietami prowadziły nauczycielki pracujące w danej szkole [5, k. 71].

Tabela 1 – Świetlice w województwie poleskim w latach 1932/1933, 1934/1935, 1935/1936, 1936/1937

Obwody	1932/1933	1934/1935	1935/1936	1936/1937
brzeski	65	162	94	126
drohicki	28	98	89	86
koszyrski	36	48	50	74
kobryński	40	66	57	54
kosowski	16	53	42	53
luniniecki	30	66	76	71
piński	67	104	85	104
prużański	13	65	74	65
stoliński	54	113	90	109
Woj. poleskie	349	775	657	742

Źródło: Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego (dalej: DzUKOSB) za 1937 r., s. 476.

Powyższe zestawienie (Tabela 1.) przedstawia rozwój świetlic w województwie poleskim w latach 1932/1933 – 1936/1937. W czasie dwóch lat najbardziej intensywnego rozwoju świetlic (1932/1933 – 1934/1935) na Polesiu ich liczba podniosła się o 426 (z 349 w roku 1932/1933, do 775 w roku 1934/1935). Wzrost był bez mała dwukrotny. W poszczególnych powiatach wzrost świetlic był 2-3 krotny w tym czasie. W powiecie prużańskim wzrost świetlic był stosunkowo najwyższy – aż pięciokrotny (z 13 w roku 1932/1933, do 65 w roku 1934/1935). Najniższy wzrost liczby świetlic zanotowano w powiatach koszyrskim i kobryńskim. W powiecie koszyrskim liczba świetlic powiększyła się o 12 (z 36 do 48), w powiecie kobryńskim zaś o 26 (z 40 do 66). W skali całego kraju liczba świetlic wzrosła z 6.314 w roku 1932/1933, do 17.786 w roku 1934/1935 [8, s. 132]. Wzrost był trzykrotny, czyli znacznie wyższy niż w województwie poleskim w tym samym okresie czasu. Pomimo ogromnych zaniechań w tym zakresie na Polesiu i ogromnej roli świetlic mających wzmacniać polskość na terenach mieszanych narodowościowo dysproporcje między Polesiem a krajem jako całością powiększały się. Po roku 1934/1935 rozbudowa świetlic w województwie poleskim utrzymywała się na względnie stałym poziomie. W ciągu roku (1934/1935-1935/1936) zmniejszyła się w całym województwie do 657 placówek, by w roku następnym podnieść się do 742 (1935/1936-1936/1937). Podobne zjawisko występowało na terenie całej Rzeczypospolitej [8, s. 132].

W okresie międzywojennym funkcjonowały trzy rodzaje świetlic: 1. powszechne – przeznaczone dla szerokiego ogółu, utrzymywane przez władze samorządowe i państwowe, 2. organizacyjne – organizowane i utrzymywane przez jedną organizację społeczno-kulturalną, 3. międzyorganizacyjne – skupiające członków kilku organizacji działających w danym terenie, które wspólnie prowadziły świetlicę [8, s. 132].

W województwie poleskim większość świetlic spełniała funkcję placówek powszechnych. Najpopularniejszymi formami pracy w nich były: czytelnictwo, chóry lub orkiestry, teatry amatorskie, roboty kobiece, pogadanki i odczyty w związku z artykułami prasowymi na

tematy rolnicze, polityczno-społeczne i ogólnokulturalne [5, k. 70]. Mniejszą rolę na Polesiu odgrywały świetlice organizacyjne i międzyorganizacyjne. Wynikało to z ogólnego zacofania terenów wschodnich. Świetlice organizacyjne należały głównie do Polskiej Macierzy Szkolnej (dalej: PMS) i Związku Strzeleckiego. Świetlice międzyorganizacyjne miały siedzibę w małych ośrodkach wiejskich lub w tym środowiskach, gdzie działające organizacje społeczno-oświatowe były słabe i musiały łączyć się w celu utrzymania jednej świetlicy.

Zajęcia w świetlicach odbywały się wieczorami, po 2-5 godzin dziennie i po 3-6 dni tygodniowo. Większą część zajęć zajmowały pogadanki i odczyty prowadzone przez nauczycieli. Świetlice mieściły się zazwyczaj w budynkach szkolnych. W roku szkolnym 1932/1933 w powiecie kosowskim jedynie 4 świetlice (z 16 w powiecie) mieściły się w lokalach poza szkołą. Świetlice były zaopatrzone w miarę możliwości w podręczniki i czasopisma [5, k. 70].

Duże znaczenie pracy świetlicowej przyznawały również władze wojskowe. Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza (dalej: KOP) nakazywało w instrukcjach oświatowo-kulturalnych, by życie pozasłużbowe szeregowych żołnierzy skupiało się w świetlicach żołnierskich. W KOP istniały dwa rodzaje świetlic: oddziałowe i pododdziałowe. Zadaniem świetlic było podniesienie kultury duchowej żołnierzy przy jednoczesnym zapewnieniu im wypoczynku i godziwej rozrywki. Praca w świetlicach KOP miała mieć charakter niewymuszony, by nie zniechęcać żołnierzy do bywania w nich. Świetlice KOP były zorganizowane na wzór świetlic młodzieżowych. Formami pracy były więc zespoły świetlicowe: zespoły teatralne (teatry żołnierskie pododdziału), zespoły śpiewacze (chór pododdziałowy), zespoły czytelnicze i żywej gazetki, przysposobienia rolniczego oraz cykle pogawędek, odczytów, referatów, kursy o charakterze dokształcającym czy gospodarczym. Dużą wagę przykładano też do pracy samokształceniowej żołnierzy [9, s. 597].

Największą zaletą świetlic była ich płynność organizacyjna i możliwość przechodzenia z jednej formy pracy do drugiej. Dana świetlica mogła wypracować sobie optymalny wariant pracy, modyfikować go i doskonalić. Z płynności prac świetlicowych wyłaniały się zainteresowania grupowe, kreując specyfikę danej świetlicy.

Educational and cultural activities of common rooms in the province of Polesie in the interwar

This publication presents educational and cultural activities of common rooms in the province of Polesie in the interwar period. School authorities in Polesie were among common rooms to one of the most important forms of educational and outside the formal school work (besides evening classes, libraries, choirs and theater groups, public universities). Common rooms have become dominant in terms of popularity, universality and attractiveness form of outside the formal school education. The main goals that were placed common rooms in the province of Polesie are: the assimilation of national minorities and spreading of Polish influence, integration with other districts of Poland, fight against illiteracy, combating communist influence.

Список цитированных источников

1. Bednarz, J. Młodzież dzisiejsza, a nowe formy pracy wychowawczej // Polska Oświata Pozaszkolna. – 1931.
2. Bednarz, J. Świetlica i formy prac świetlicowych // Polska Oświata Pozaszkolna. – 1931. – № 1.
3. Kornilowicz, K. Pomoc społeczno-kulturalna dla młodzieży pracującej i dorosłych // Wybór pism. – Ossolineum, 1976.
4. Malinowski, T. Zadania, metody, formy pracy, organizacja, urządzenie i administracja / T. Malinowski, W. Regulski, W. Sosiński. – Warszawa, 1932.
5. Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu (dalej: PAOB), sygn. f. 59, o. 3, d. 1295. Sprawozdanie o stanie oświaty pozaszkolnej wśród dorosłych na terenie powiatu Kosów Poleski w roku szkolnym 1932/1933.
6. PAOB, sygn. f. 59, o. 3, d. 1267. Sprawozdanie Inspektora Oświaty Pozaszkolnej Tomasza Grunwalda z działalności oświatowej w roku szkolnym 1931/1932.

7. Sprawozdanie Kuratorium z oświaty pozaszkolnej w r. 1931/1932, [W:] Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego (dalej: DzUKOSB) za rok 1933.

8. Stopińska-Pająk, A. Kulturalno-edukacyjna działalność świetlic w Drugiej Rzeczypospolitej // Instytucjonalne formy edukacji dorosłych w Drugiej Rzeczypospolitej / red. E. Sapia-Drewniak i A. Stopińska-Pająk. – Warszawa, 2001.

9. Z instrukcji pracy oświatowo-kulturalnej i propagandowej KOP, Warszawa 1939 // O niepodległą i granice. Korpus Ochrony Pogranicza 1924-1939. Wybór dokumentów / oprac. M. Jabłonowski, W. Janowski, B. Polak, J. Prochowicz. – Warszawa-Pułtusk, 2001.

BIALORUSKA MNIEJSZOŚĆ NARODOWA NA TERENIE WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Wnuczko Anna

Politechnika Białostocka, Białystok, Polska

Białorusini stanowią jedną z największych mniejszości narodowych zamieszkujących w Polsce [1]. W przeprowadzonych w 2002 r. badaniach Głównego Urzędu Statystycznego 48 737 obywateli zadeklarowało swoją przynależność narodową jako białoruską. Zdecydowana większość posiada polskie obywatelstwo (47 640 osób). Obywatelstwo białoruskie zadeklarowało tylko 965 osób [6]. Faktyczna liczba osób czujących przynależność do narodu białoruskiego może być większa. Błąd w wyliczeniach GUS-u może wynikać z tego, że część respondentów miała trudność z jednoznacznym określeniem swojej przynależności narodowej [8].

Można tu zauważyć podobieństwo do zjawiska prywatnej ojczyzny. Część Białorusinów urodzona na Białorusi, a mieszkająca na Podlasiu określa swoją narodowość jako polską. Pomimo zmiany miejsca zamieszkania czują bliskość i przynależność do innego państwa i określają się jako Polacy. Jako przyczyny takiego stanu rzeczy można podać pochodzenie ich rodziców, używany język, przekonania polityczne. Dodatkowym czynnikiem jest to, czy migracja była przymusowa czy dobrowolna [12, s. 32].

Ważną przyczyną jest także wyznawana religia. Polska jest krajem z przewagą ludzi wyznania rzymskokatolickiego (95% mieszkańców deklaruje się jako katolicy). Część Białorusinów wyznania katolickiego zamieszkających Podlasie określa się z tego powodu jako Polacy, czując silny związek pomiędzy religią a narodem. Z drugiej strony część Podlasian podkreśla swój związek z Białorusią na podstawie tego, że są wyznania prawosławnego, które w województwie podlaskim jest powszechne jak w żadnej innej części kraju. Religia często jest jednym z ważniejszych czynników określania swej narodowości, często ważniejszym niż kryterium terytorialne. Bycie Katolikiem często jest identyfikowane jednoznacznie z byciem Polakiem.

Na Podlasiu mieszka największe skupisko mniejszości Białoruskiej [3, 9, s. 21]. Jak podaje raport Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r: Województwo podlaskie zamieszkuje 46 420 zadeklarowanych Białorusinów. Stanowi to prawie 4% ogólnej liczmy mieszkańców województwa. 39 898 osób zadeklarowało używanie języka białoruskiego w kontaktach domowych. W 11 gminach województwa ponad 20% mieszkańców stanowią Białorusini. W gminach Czyże i Dubicze Cerkiewne ten wskaźnik wynosi ponad 80%. W ostatnich latach w kilku miejscowościach gmin zamieszkanymi w dużym stopniu przez mniejszość białoruską pojawiły się dwujęzyczne tablice wjazdowe (polskie i białoruskie) [6].

Przy tak dużej liczbie Białorusinów powstała potrzeba tworzenia organizacji zajmujących się propagowaniem kultury i języka. Ich działanie jest wspierane finansowo przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej jak i prywatnych sponsorów. Organi-